

MAJA GARB

Koncepti vojaške profesije

Vojaška profesija velja za eno najbolj znanih in tipičnih profesij nasploh. Je produkt devetnajstega stoletja. V času pred tem je bilo vojaško razmišljanje neprofesionalno – brez enotnosti, žarišča, teorije in sistema. Še v osemnajstem stoletju ni bilo posebnega koncepta vojaške znanosti; vojski pisci so celo zanikali, da bi bilo kdaj mogoče razviti vojaško znanost (kajti vojna nima načel in pravil). Uspešni vojaki naj bi bili zgolj naravni talenti, »rojeni generali« (Guilbert). Med osemnajstim in devetnajstim stoletjem je prihajalo znotraj vojsk do številnih sprememb. Odpravljali so se aristokratski osnovni pogoji za vstop in napredovanje, pojavila se je zahteva po neki osnovni izobrazbi, pojavili so se štabi kot tipično profesionalne institucije. Za (dogovorjeni) datum nastanka vojaške profesije nekateri štejejo 6. avgust 1808. Takrat je pruska vlada izdala odlok o poimenovanju častnikov, s katerim je odpravila razredne oziroma slojne omejitve za vstop v vojsko (Huntington, 1957: 19–58).

Družboslovno proučevanje vojaške profesije se je začelo šele sredi tega stoletja. Vse od takrat pa vojaški sociologi ugotavljajo, da se koncept vojaške profesije spreminja; da še zdaleč ni več tako tipična profesija kot nekoč.

Poklic in profesija

Preden preidem h konceptom vojaške profesije, bi rada opozorila na izraza, ki ju pogosto uporabljamo kot sopomenki ali pa enega kot domačo besedo za istopomensko tujko. Govorim o razlikovanju med poklicem in profesijo. Poklic lahko najsplošneje opredelimo kot vsakršno dejavnost, ki jo človek vsakodnevno opravlja za svoje preživetje, profesijo pa že na prvi pogled označujeta posebno znanje in višji družbeni ugled. Ostre meje pa le ne moremo potegniti. Poklic in profesija imata vrsto podobnih lastnosti, izraženih z različno močjo, tako da bi celo lahko govorili o kontinuumu poklicev in profesij.

Sociološki leksikon (1982:750) opredeljuje poklic kot celoto enakih delovnih aktivnosti z določenimi sociološkimi in ekonomskimi značilnostmi:

- 1) specializirana dejavnost, oblikovana v posebno celoto in razmejena od drugih družbenih aktivnosti,
- 2) relativno trajna aktivnost, opravljana na določen način, z določenimi sredstvi in z določenimi cilji,
- 3) je edini ali glavni vir prihodka za ekonomsko existenco in družbenega položaja,
- 4) posebno znanje, veščine.

Vsi poklici (kot tudi profesije) razvijajo kulturo, izrazoslovje, določena pra-

vila, oblike učenja in nagnjenja. Mnogi so celo povezani v združenja, kar jim daje v družbi poseben položaj. Ob podobnih lastnostih pa obstajajo tudi takšne, ki posebej označujejo profesijo in jo ločujejo od poklica. S problemom (raz)ločevanja teh pojmov se ukvarjajo številni avtorji, ki sicer dajejo poudarek različnim značilnostim profesije in imajo deloma različno izrazoslovje, če pa njihove misli zberemo, dobimo nekaj ključnih značilnosti profesije:

- 1) visoko teoretično znanje, ki nastane v dolgotrajnem procesu izobraževanja (ki je sprva splošno in nato specializirano) in je dokazano pred skupino pripadnikov profesije ter potrjeno s spričevali, poleg tega pa še praktična izvedenost,
- 2) monopol nad jasno začrtanim znanjem ter profesionalna avtoriteta,
- 3) avtonomija (samonadzor nad selekcijo, rekrutacijo in kakovostjo dela članov profesije),
- 4) profesionalna etika,
- 5) zunanje prepoznavanje članov profesije (ceremoniali in rituali, posebni simboli – tudi uniforma, kajti vse najbolj znane profesije imajo svojo – in ugodnosti),
- 6) organiziranost v posebne skupnosti (profesionalna združenja),
- 7) stalna zaposlitev za celotno življenjsko obdobje ter majhna uporabnost znanj zunaj profesionalnega področja,
- 8) vsaj deloma altruistično delo in
- 9) visok ugled v družbi (ker profesije praviloma delujejo na družbeno pomembnih področjih).

Ko govorimo o vojaški profesiji, mislimo na najbolj profesionalizirani del vojaške poklicne skupine, to je častniški zbor (Abrahamsson, 1972: 15). Vendar opredelitv ne določa povsem, kdo je vojaški profesionallec in kdo ne. Vprašljivi so podčastniki (premalo splošnega znanja in hkrati prenizka raven profesionalnega znanja), pa tudi pripadniki drugih profesij, zaposleni v oboroženih silah ali na področjih v nacionalnarnostnem sistemu, ki jih nadzira vojska.

Mnogi, zlasti strokovnjaki z drugih znanstvenih področij, zanikajo obstoj vojaške znanosti in s tem tudi vojaške profesije. Menijo, da vojaška večšina nima teoretične podlage ali pa, če že temelji na teoretičnem znanju, je le-to prevzeto iz drugih znanosti. Vendar tudi druge znanosti niso splošno priznane, ampak morajo neprestano dokazovati, da imajo poleg posebnosti tudi splošne značilnosti znanosti. Tako tudi vojaška znanost išče svoje mesto med sodobnimi naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi. Podobno se skuša med drugimi profesijami uveljaviti, v zadnjem času pa vse bolj ohraniti tudi vojaška profesija.

Koncepti vojaške profesije

Začetek analiz vojaškega poklica v modernem družboslovju postavljamo v petdeseta leta tega stoletja. Mejnik je leta 1957 izdana knjiga *The Soldier and the State*, delo ameriškega vojaškega sociologa Samuela P. Huntingtona. Vendar ne moremo vseh zaslug za začetek proučevanja pojava vojaškega polica in profesije pripisati le temu avtorju, ampak ameriški vojaški sociologiji nasploh. Še bolj kot Huntingtonovo delo je bilo odmevno leta 1960 izdano delo Morrisa Janowitza (*The Professional Soldier*, ki temelji na temeljitem proučevanju vojske v ZDA v letih 1910–1960). Obema avtorjema se danes priznava visoko mesto v sodobni vojaški sociologiji, vendar so bile njune ugotovitve temeljito obdelane in nadgrajene. Teoretiki na področju vojaške sociologije so nekaj let kasneje začeli upoštevati različne procese v družbi in njihov vpliv na vojsko in z njo povezane pojave

(tudi na profesionalizem), še posebej pa je za ta čas značilno analiziranje številnih konceptov. Tako Bengt Abrahamsson v knjigi, izdani leta 1972, *Military Professionalization and Political Power*, ki je glavno delo drugega obdobja proučevanja vojaške profesije, pokaže izredno poznavanje literature s tega področja, hkrati pa je do vseh virov dovolj kritičen. Na podlagi analize različnih idej in njihove kritike razvije izredno uporaben koncept za oblikovanje podobe o vojaški profesiji; zdi se, da je postavil trajno veljavno teorijo o vojaški profesiji. Toda kmalu se pojavijo alternativne hipoteze. Njihova skupna značilnost je, da ne priznavajo enotne vojaške profesije. Na eni strani naj bi obstajal vojak, zvest tradicijam in liku heroja, na drugi strani pa na vojaško področje prodirajo elementi civilne družbe – vojak želi biti tudi državljan. Zatem je celo desetletje prevladujočo vlogo v vojaškem profesionalizmu zavzemal koncept Charlesa C. Moskosa o institucionalnosti in/ali poklicnosti stalne sestave vojske. Vendar se ta koncept izkaže za neveljavnega, saj z novimi nacionalnimi in mednarodnimi razmerami proti koncu osemdesetih let vloga in namen vojske postajata drugačna, zlasti pa raznovrstnejša kot nekoč, kar se kaže tudi v razvoju vojaške profesije (pojavljajo se elementi deprofesionalizacije in superprofesionalizacije).¹ Dokončno Moskosovo institucionalno/poklicno tezo zavrne Giuseppe Caforio leta 1988 s svojo tezo o birokratizaciji in profesionalizaciji. Trenutno ni koncepta vojaške profesije in profesionalizma, na katerega bi prisegali vsi avtorji sodobne vojaške sociologije. Večina le-teh v svojih raziskovanih vendarle ugotavlja podobne razvojne smeri, pa čeprav izvajajo raziskave po različnih državah in v različnih vojskah. Glavni značilnosti sta še vedno oziroma vedno bolj deprofesionalizacija in superprofesionalizacija, Jürgen Kuhlmann pa privede razpravo o vojaški profesiji celo tako daleč, da zanika obstoj vojaške profesije.

Z analizo konceptov vojaške profesije se je ukvarjalo več vojaških sociologov, so pa pri tem uporabljali različne klasifikacije:

a) Bengt Abrahamsson (1972: 14) poudarja dva pristopa pri definiranju profesije: 1) kvalitativni oziroma tipološki pristop (skuša identificirati značilnosti, po katerih se profesije razlikujejo med sabo, ter najti merila za razlikovanje profesij od neprofesij) in 2) kvantitativni oziroma gradualistični pristop (opredeljuje vsak poklic kot bolj ali manj profesionaliziran).

b) Gwyn Harries-Jenkins ter Bernard Boene klasificirata koncepta po fazah; posamezna faza se nanaša na neko časovno obdobje, ki približno traja deset let: 1) faza oblikovanja koncepta (1957–1967), 2) faza analize koncepta (1967–1977), 3) faza revizije koncepta (1977–1987) in 4) faza sinteze koncepta (od 1987 naprej) Harries-Jenkins, 1990: 117 in Caforio, 1991: 51).

c) V pregledu prispevkov k opredeljevanju vojaške profesije, ki ga je opravil Caforio 1991: 26–27), zasledimo tele štiri kategorije: 1) strukturalistični pristop, procesualni pristop, 3) pluralni pristop, 4) novejši pristopi.

Pregled konceptov, ki ga bom napravila, bo temeljil na klasifikaciji po fazah oz. obdobjih, ker je najbolj razpoznavna, v okviru te pa bom uporabila tudi druge klasifikacije konceptov.

¹ Za deprofesionalizacijo oziroma upadanje profesije je značilno naraščanje birokratov, tehnokratov in civilnih znanstvenikov na področjih, povezanih z neko profesijo, pojem superprofesionalizacije pa označuje notranjo specializacijo v neki profesiji (povzeto po Caforio, 1991:34–40).

Prva faza konceptualizacije vojaške profesije je obdobje oblikovanja posameznih hipotez. To obdobje pripada ameriški vojaški sociologiji. Zanj je značilen strukturalistični pristop, ki se kaže kot naštevanje oziroma opredeljevanje bistvenih značilnosti vojaške profesije.

Samuel P. Huntington

trdi, da je častništvo povsem razvita profesija, saj do določene mere izraža tri pglavitne značilnosti idealnega tipa profesije: strokovnost,² korporativnost³ in odgovornost.⁴

Vojaška profesija je javna birokratska profesija, je pa tudi birokratska organizacija, kjer se kompetentnost loči po hierarhiji položajev. Položaj, ki ga ima posameznik, izraža njegove poklicne dosežke, merjene z izkušnjami, starostjo, izobrazbo in sposobnostmi. V vseh birokracijah izhaja avtoriteta iz urada; v profesionalni birokraciji primernost za službo izhaja iz položaja.

Častniški zbor kot profesionalno telo (Huntington ločuje častniški zbor kot administrativno in kot profesionalno telo) je mnogo več kot le tvorba države. Je avtonomna družbena enota. Vstop vanjo je strogo nadzorovan, člani običajno živijo in delajo ločeno od širše družbe, meja med njimi in civilisti je javno izražena z uniformami in insignijami. Korporativna struktura častniškega zbora ne vsebuje le uradne birokracije, ampak tudi združenja, šole, navade in tradicije (Huntington, 1957: 12 in Huntington, 1980: 38–45).

Morris Janowitz

navaja pet značilnosti, zaradi katerih lahko imamo častništvo za profesijo: strokovnost, dolgotrajno šolanje, skupinska identiteta, etika in standardi predstavljanja (Harries-Jenkins, Moskos, 1981: 10). Vendar Janowitz ni toliko pomemben zaradi opredeljevanja značilnosti vojaške profesije, ampak bolj zaradi ugotovitev o spremembah v vojski. Do svojih ugotovitev je prišel po temeljitem proučevanju vojske ZDA v letih 1910–1960. Na podlagi zgodovinskih in dokumentarnih virov je proučeval socialno poreklo in poklicno kariero več kot 760 generalov in admiralov ter z anketami in intervjuji ugotavljal njihova mnenja. Raziskavo in svoje ugotovitve je Janowitz leta 1960 predstavil v knjigi *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Sam pravi, da je »ta študija poskus opisovanja profesionalnega življenja, organizacijskega okvira in vodenja v ameriški vojski, kot se je razvijalo skozi prvo polovico tega stoletja« (Janowitz, 1971: LIV).

V nasprotju s Huntingtonom ima Janowitz vojsko za socialni sistem, v katerem se profesionalne značilnosti častniškega zbora spreminjajo. Na vojaško organiza-

² Profesionalec je strokovnjak s specializiranim znanjem in veščino na pomembnem področju človekovega prizadevanja. Po Haroldu Laswellu (z njim pa se strinja tudi Huntington) naj bi bilo posebno znanje in veščina častnika »upravljanje z nasiljem«.

³ Člani profesije delijo občutek povezanosti in zavesti, da so skupina, ločena od laikov.

⁴ Profesionalec dela na področjih, bistvenih za delovanje družbe. Narava profesionalne službe in monopol nad znanjem postavljata pred profesionalca odgovornost, da dela po zahtevah družbe (družbeni odgovornost). Takšna odgovornost razlikuje profesionalca od strokovnjaka z zgolj intelektualnim znanjem.

cijo in častniški zbor vplivajo širše družbene spremembe, tako da se vojaška organizacija dolgoročno približuje civilnim strukturam in normam: vojaške večšine bodo postale bolj predstavljive v družbi, članstvo v vojaški eliti bolj odprto, ideologija vojaške profesije bolj politična. Vloga tradicionalnega herojskega bojvnika se umika menedžersko-tehnični vlogi; vojaška profesija postaja podobna velikim birokratskim, nevojaškim institucijam – se civilizira (Harries-Jenkins, Moskoss, 1981: 10–11).

Analiza koncepta

Avtorji, ki so se ukvarjali z vojaško profesijo in profesionalizmom v letih 1967 do 1977, so razširili stare hipoteze, hkrati pa jih tudi kritizirali in ustvarjali nove. Za to obdobje je značilen procesualni pristop.⁵

V tem obdobju se močno razmahne empirično proučevanje vojske, kar vojaški teoretiki uspešno vključijo v svoje analize vojaške profesije.

Bengt Abrahamsson

se zaveda družbenih sprememb in njihovih vplivov na vojsko (na razmere znotraj vojaške organizacije in na civilno-vojaške odnose); njegove ugotovitve o vojaški profesiji ter o spremembah na tem področju so izraz razumevanja dogajanj v družbi nasploh.

Pri opredeljevanju profesije upošteva gradualistični oziroma kvantitativni pristop. Zanj je profesija poklic, katerega člani:

- a) imajo visoko stopnjo specializiranega, teoretičnega znanja ter določene metode in načrte za uporabo tega znanja v praksi,
- b) naj bi opravljali svoje naloge v skladu z določenimi etičnimi pravili in jih
- c) družijo visoka stopnja korporativnosti, ki izhaja iz skupnega šolanja ter navezanosti na neko doktrino in metode (Abrahamsson, 1972: 15).

Abrahamsson je dokaj temeljito obdelal vojaško profesionalizacijo, poudaril pa je še zlasti tole:

– profesionalizacijo lahko razdelimo na dva procesa: profesionalizacija 1 kot zgodovinsko preoblikovanje določene poklicne skupine, ki se dogaja pod vplivom velikih političnih, ekonomskih in tehnoloških sprememb, ter profesionalizacija 2 kot profesionalna socializacija posameznika skozi proces, v katerem posamezniki prehajajo iz stanja nezavedanja teoretičnih in praktičnih problemov neke profesije v stanje popolnega zavedanja teh problemov oziroma homogenizacija videza in obnašanja (Abrahamsson, 1972: 16–17),

– spremenila se je socialna sestava pripadnikov vojaške profesije, kar pa ne vpliva na njihovo politično obnašanje, čeprav se je pod vplivom družbenih sprememb spremenila tudi političnost častnikov,

– skupne razredne ali slojevske značilnosti, ki so nekdanj veljale za temelj profesionalne kohezije, nadomešča korporativnost,

– glavni elementi vojaške profesionalizacije so teorija, etika in korporativnost,

⁵ Avtorji posvečajo pozornost nastajanju, procesom, ne pa strukturi in produktu. Poklic častnika vojaški sociologi proučujejo v razmerju do njegovega izvora in do procesov profesionalizacije (profesionalizacija kot proces, v katerem poklic pridobiva attribute profesije).

- glavni elementi vojaške profesionalizacije so teorija, etika in korporativnost,
- profesionalna (vojaška) miselnost je deloma učinek socializacijskega procesa in deloma mehanizma selekcije,
- sestavine vojaške miselnosti so nacionalizem, pesimistična vera v človeka, alarmizem, politični konzervativizem in avtoritarizem (Abrahamsson, 1972).

Revizija koncepta

V tem obdobju se pri preučevanjih vojaške profesije pojavi več novih konceptov. Najpomembnejši in najrevolucionarnejši med njimi je institucionalno/poklicni koncept vojaške profesije, kot njegova kritika pa je nastalo več t.i. pluralnih konceptov, ki pa v vojaški sociologiji niso bili zelo odmevni.

Charles C. Moskos

Leta 1977 se pri proučevanjih vojaške profesije in profesionalizma pojavi revolucionarni alternativni koncept. Avtor tega koncepta Moskos pravi, da njegova teza o institucionalnosti in poklicnosti izhaja iz vojske kot »organizacije, ki vzdržuje ravni avtonomije, medtem ko odseva širše socialne trende« (Moskos, 1986: 377).

Glavna Moskosova ideja je, da se v vojski pojavlja prehod iz institucionalnosti (tradicionalni videz in delovanje vojske) v poklicnost. Poenostavljeno lahko rečemo, da si Moskos pri tem predstavlja delovanje tržnih zakonitosti pri zaposlovanju in delu v vojski. Kljub številnim kritikam se je njegova teza obdržala na vodilnem mestu celo desetletje, nekateri vojaški sociologi pa jo radi uporabljajo še danes.

Moskosov model temelji na dialektičnem nasprotju dveh polov: institucije in poklica (institucionalno/poklicni model) (Caforio, 1988: 56). V institucionalni vojaški organizaciji prevladujejo vrednote in norme. Pomen imajo pojmi, kot so čast, dolžnost, domovina, stalna razpoložljivost službi, pogoste selitve, disciplina, nemožnost odstopa in stavk, poseben sistem nagrajevanja (poleg denarja tudi druge ugodnosti). Takšna organizacija je vertikalna, občutek povezanosti ustvarja pripadnost isti instituciji, pripadniki se nadzirajo tudi zunaj delovnega časa, ženske pripadnice so redke. V instituciji posameznika vedno presojaajo, nanj gledajo zgolj kot na pripadnika institucije. Takšna vojaška organizacija narekuje svojemu članu poseben način življenja. Na drugi strani v poklicni vojaški organizaciji delujeta ponudba in povpraševanje, normativne postavke niso pomembne. Poklicna organizacija je horizontalna, občutek povezanosti nastaja zaradi opravljanja podobnega dela, žensk je v njej vedno več. Poklicno in zasebno življenje pripadnika takšne organizacije sta ločeni.

Ključna Moskosova ideja je, da oborožene sile prehajajo iz institucionalnosti v poklicnost. Pri tem misli Moskos na oborožene sile kot celoto, s čimer se Marina Nuciari ne strinja, saj ugotavlja, da je vojska nujno institucionalizirana (Caforio, 1988: 57–58). Kanadčan Charles A. Cotton (1981) meni, da ima vojaško osebje različno vlogo glede na svoj hierarhični položaj. Moskosovo tezo o zgodovinskem prehodu iz institucije v poklic postavlja pod vprašaj tudi ugotovitev, da je v vojni učinkovitejše tradicionalnoinstitucionalno povezovanje, v miru pa poklicno, kajti

poklicnost ne daje značilnosti primarne skupine, zato je učinkovitost v boju manjša.

V kasnejših delih je Moskos prešel z institucionalno/poklicne teze kot sukcesivnega modela na segmentirani oziroma pluralni model, ki upošteva različne vloge glede na horizontalno in vertikalno strukturo vojaške organizacije, vendar pa so ga znanstveniki zavrnil kot »orodje socialne tehnologije« (Caforio, 1988: 58).

Zadnja Moskosova teza predpostavlja različno vlogo vojske in različne vloge kadrov znotraj nje glede na vrsto družbe, ključni element za kategorizacijo družbe pa je zanj prisotnost nevarnosti vojne (Moskos, 1992: 3–10).

David R. Segal

je predstavil koncept pragmatičnega profesionalizma, ki je odgovor na Moskosovo institucionalno/poklicno tezo. Zavrača institucionalnost in poklicnost kot nasprotna polja iste razsežnosti in jo ima za avtonomni razsežnosti. Značilnosti obeh razsežnosti se v praksi pojavljajo mešano, brez zakonitosti (Segal, 1986 in Caforio, 1988).

Henning Sørensen

je oblikoval model profesije, ki v vojaški sociologiji ni naletel na velik odmev. Je nekakšna oblika segmentiranega oziroma pluralnega modela, ki sledi Moskosovemu poskusu preseganja pomanjkljivosti institucionalno/poklicnega modela. Sørensenov model kaže smer razvoja (profesionalizacija) posameznika, skupine ali poklica k profesionalnemu statusu. Profesijo po tem modelu konstituirajo štirje elementi: funkcija, skupina, etična odgovornost in korporativni duh (Sørensen, 1984: 343–345), ki pa jim lahko očitamo to, da niso iste kakovosti. Opredeljevanje teh elementov nam tudi kaže, da je Sørensen deloma strukturalist (odgovornost in korporativnost se pojavljata pri strukturalistih), deloma pa procesualist (funkcija in skupina) (Caforio, 1989).

Cathy Downes⁶

se je ukvarjala z značilnostmi profesij in ugotovila, da vojaška profesija kaže le malo značilnosti idealnega tipa profesije. Iz te ugotovitve je izpeljala tezo o propadanju (»declining«) vojaške profesije oziroma o njeni deprofesionalizaciji. V vojaški sociologiji se ta teza sprejme kot ena temeljnih značilnosti razvoja vojaškega profesionalizma zadnjih let. Vendar pa kljub splošnemu priznavanju teze o propadanju vojaške profesije njeni avtorici oporekajo trdnost dokazov, na kateri sloni teza. Tako, na primer, Downesova meni, da danes narašča število birokratov, tehnokratov in civilnih znanstvenikov, ki delajo na področju nacionalne varnosti. Caforio se sprašuje, ali je to res dokaz za propadanje vojaške profesije, kajti možne so tudi druge razlage – da rast pomena in velikosti problemov nacionalne varnosti zahteva mobilizacijo vseh profesionalnih in poklicnih virov (Caforio, 1991: 38).

⁶ Po časovni razmejitvi, ki jo je postavil Harries-Jenkins, delo Downesove res spada v to tretje obdobje, toda njene ugotovitve že kažejo bolj na sintezo kot pa na samostojen poskus konceptualizacije problema vojaškega profesionalizma.

V drugi polovici osemdesetih let začnejo vojaški sociologi nastopali enotneje, iščejo skupne opredelitve, skupaj postavljajo pogoje za raziskovanje vojaškega profesionalizma ipd. Tako se oktobra 1986 zberejo na prvem srečanju v Lucci v Italiji. Harries-Jenkins sicer postavi kot mejno leto zadnjega obdobja leto 1987, ko Caforio s svojim modelom ovrže Moskosovo institucionalno/poklicno tezo, toda sklepi prvega srečanja na temo vojaškega profesionalizma kažejo, da so se poskusi sintetiziranja ugotovitev o vojaški profesiji in profesionalizmu pojavili prav jeseni 1986 v Lucci.

Giuseppe Caforio

je hkrati teoretik in praktik. Kaže dobro poznavanje prispevkov posameznih vojaških sociologov k razpravam o vojaškem profesionalizmu in se čuti kompetentnega na podlagi svojih praktičnih izkušenj te prispevke tudi presoja. Zaradi sprememb v vojaški profesiji je kot povsem neprimerne ocenil Moskosov institucionalno/profesionalni model.

K svojemu modelu je Caforio pristopil z internega vidika. Meni, da nista toliko zanimivi divergenca in/ali konvergenca častniškega zbora civilni družbi (izraza, ki ju povezujemo s Huntingtonom in Janowitzem) kot analiza notranjega profesionalnega modela ter spremembe vojaške profesije.

Caforio opredeljuje vojaško profesijo kot profesionalno birokracijo, s tem da hkrati upošteva značilnosti, ki jih Huntington navaja za birokratsko profesijo. Značilna zanjo je dialektična napetost med hierarhičnim in profesionalnim polom profesije. Svoj model Caforio zato imenuje birokratsko/profesionalni model. Ne gre za razvojni model, ampak za prisotnost posameznih kazalnikov birokratizacije oziroma hierarhičnega pola ali profesionalizacije oziroma profesionalnega pola v obnašanju častnikov. Vplive kazalnikov lahko opazujemo na dveh ravneh: v določenem častniškem zboru ali pa v določeni vojaški instituciji kot celoti. Kazalniki birokratizacije ustvarjajo določen tip armade, ki je sposoben (ali nesposoben) za določene aktivnosti, prevladujoči profesionalni kazalniki pa lahko proizvedejo oboroženo silo, sposobno za različne stopnje aktivnosti (Caforio, 1988: 61–66).

Gwyn Harries-Jenkins

izhaja iz pojma kohezivnosti kot ene glavnih značilnosti organizacijskega modela vojaške profesije. Harries-Jenkins ne priznava obstoja vojaške profesije kot take, ampak govori o popolni fuziji profesije in organizacije, kar ustvarja enoten poklicni model. To združbo poimenuje vojaški »establišment«, sestavljajo pa ga častniki, podčastniki, vpoklicani pripadniki, prostovoljci na dolgi rok ter civilisti (Harries-Jenkins, 1990: 122).

Tudi ta avtor kot večina drugih vojaških sociologov tega obdobja priznava birokratskost t. i. vojaškega »establišmenta«, pomembnost pa daje zlasti individualnemu vojaku kot članu birokratske organizacije. Tega posameznika proučuje glede na dve razsežnosti: avtoriteto (nadrejen/podrejen), s čimer poudari notranjo delitev, in glede na njegovo vlogo v vojaškem »establišmentu« (bojna/nebojna). Tako dobi matriko, ki jo imenuje organizacijski model (Harries-Jenkins, 1990: 124).

je na točki, ko številni avtorji dvomijo o obstoju vojaške profesije v sodobni vojski, postavil za zdaj najradikalnejšo tezo. Ne kritizira predhodnikov in sodobnih avtorjev, ki so se in se ukvarjajo z vojaškim profesionalizmom, toda sam meni, da je danes to izrabljen koncept in da »dejansko ni ostalo veliko tega, kar se lahko še pove o vojaški profesiji« (Kuhlmann, 1991: 107).

Kuhlmann si za izhodišče lastnih razpravljanj zastavi vprašanje, ali je zaposlitev v vojski enaka vsaki drugi zaposlitvi ali je to profesija »sui generis«. Raziskave kažejo, da se na zaposlitev v vojski gleda kot na vsako drugo delo, v vojni pa vojska deluje pod posebnimi pogoji. V svojih razpravah zato ne govori o vojaški profesiji, loteva pa se nalog, vrednot in usmeritev ter načinov odločanja vojaških poveljnikov. Med drugim pojasnjuje razliko med častnikom kot predstojnikom (»head«) in častnikom kot vodjo (»leader«). Vojaška organizacija od častnika pričakuje, da bo hkrati predstojnik in vodja, vendar je jasno, da častnik po prevzemu položaja ne postane takoj vodja.⁷ Opozarja pa tudi na vlogo častnika kot administratorja, saj je to trend, o katerem danes v vojaški sociologiji mnogo razpravljajo (Kuhlmann, 1989 in Kuhlmann, 1991: 126–128).

Skoraj vsi omenjeni vojaški sociologi pri svojih proučevanjih vojaške organizacije govorijo o treh tipih vojaških poveljnikov: 1) herojski poveljnik, 2) tip tehnika in tehnologa, 3) poveljnik kot menedžer.

Moskos (1922: 3–10) je – ko je leta 1987 Caforio povsem odvrtil njegovo institucionalno/poklicno tezo, v kateri je razviden razvoj iz tradicionalnega herojskega poveljnika k poklicnemu poveljniku, ki ga vodijo ekonomska načela – kasneje razčlenil idejo o treh tipih družb. Njegova glavna teza je, da moderne države prehajajo iz stanja pripravljenosti na vojno (»War Readiness«) preko stanja vojnega zastraševanja (»War Deterrence«) k današnjemu brezvojnemu stanju v družbi (»Warless Society«). Tem spremembam sledi tudi način organiziranja oboroženih sil. V družbah »pripravljenosti na vojno« so prevladovala množične armade z bojevnimi vodjo. V obdobju zastraševanja so se uveljavile profesionalne armade (z »vojaki za denar«), v katerih je poveljnik nastopal kot menedžer ali tehnik. V »brezvojnih družbah« formalna organizacija oboroženih sil nastopa v obliki kadrovske in rezervne sil, prevladujoči tip vojaškega profesionalca pa je vojak učitelj in znanstvenik. Navedenim tipom vojaškega profesionalca torej dodajmo še četrtega: poveljnik kot učitelj in znanstvenik.

Sklep

Iz modelov, ki so jih oblikovali posamezni vojaški sociologi, lahko izpeljemo dve prevladujoči tezi.

a) Prehod od tipa herojskega poveljnika k tehniku in danes prevladujočemu menedžerskemu tipu ter k pojavom učiteljske in znanstvene vloge vojaškega profesionalca (razvojni pristop).

⁷ Voditeljstvo (»leadership«) je namreč posledica intenzivnega in obojestranskega procesa socialne interakcije med nadrejenimi in podrejenimi, v veliki meri odvisnega od zaznavanja podrejenih. Kuhlmann je izvedel raziskavo o vodstvenih razmerjih v nemški vojski. Ugotovil je, da obstaja neskladje v zaznavanju odnosov med nadrejenimi in podrejenimi: poveljujoči menijo, da so dobri vodje, medtem ko podrejeni vidijo v svojih poveljnikih večinoma zgolj predstojnike (eden od dokazov je malo osebnih stikov vojakov in podčastnikov s poveljujočimi častniki) (Kuhlmann, 1989 in Kuhlmann, 1991: 126–128).

b) Sočasni obstoj dveh tipov na različnih ravneh vojaške organizacije, konkretne notranje in mednarodne varnostne razmere pa določajo prevladujoč tip vojaškega profesionalca v določenem obdobju.

Prva teza sicer označuje neki splošen premik v kakovosti sodobnega častniškega zbora, toda druga je dosti realnejša za potrebe sodobnih držav in njihovih oboroženih sil. Kajti, kot pravi Jelušičeva (1992:174): »Vojaška organizacija potrebuje za svoj obstoj in učinkovito delovanje ravnotežje med tremi vlogami profesionalnih vojakov, to je med herojskim voditeljem, vojaškim menedžerjem in vojaškim tehnologom. S tehnološkimi inovacijami v sodobnih armadah postaja vloga vojaškega menedžerja vse pomembnejša, vendar ne more nadomestiti ali izriniti herojskega voditelja, čigar vloga pridobiva pomen v nižjih enotah ter v vojni.«

LITERATURA:

ABRAHAMSSON, Bengt: Military Professionalization and Political Power, Sage Publications, Beverly Hills/London 1972

CAFORIO, Giuseppe: The Military Profession: Theories of Change, Armed Forces and Society, Vol. 15. No. 1, Fall 1988

CAFORIO, Giuseppe: The State of Studies of the Military Profession, Interim Meeting of the Working Group on the Military Profession, Lucca, Ott. 1989

COFORIO, Giuseppe: The State of Studies of the Military Profession, SOWI-Forum International, Vol. 12, München 1991

COTTON, Charles A.: Institutional and Occupational Values in Canada's Army, Armed Forces and Society, Vol. 8, No. 1, 1981

HARRIES-JENKINS, Gwyn: The Concept of Military professionalism, Defense Analysis, Vol. 6, No. 2, 1990

HARRIES-JENKINS, Gwyn: Charles C. Moskos: Armed Forces and Society, Current Sociology, Vol. 29, No. 3, Sage Publications, 1981

HUNTINGTON, Samuel P.: The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations, Vintage Books, New York 1957

HUNTINGTON, Samuel P.: Officership as a Profession, v: Amos Perlmutter, Valerie Plave Bennet (eds): The Political Influence of Military: A comparative reader, Yale University Press, New Haven and London 1980

JANOWITZ, Morris: The Professional Soldier: A social and Political Portrait, The Free Press, New York and London 1971

JELUŠIČ, Ljubica: Legitimnost vojaštva v sodobni družbi (doktorsko delo), Ljubljana 1992

KUHLMANN, Jürgen: The Military Officer's Job: Some Considerations and Empirical Findings, Paper prepared for the Interim Meeting of the Working Group »On the Military Profession« (VI) in the ERGOMAS, Lucca, Italy, October 12-13, 1989

KUHLMANN, Jürgen: The Military Officer – Profession or Job?: Some Considerations and Empirical Findings, SOWI-Forum International, Vol. 12. München 1991

MOSKOS, Charles C.: Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update, Armed Forces and Society, Vol. 12, No. 3, Spring 1986

MOSKOS, Charles C.: Armed Forces in a Warless Society, SOWI-Forum International: Armed Forces after the Cold War, Vol. 13, Munich 1992

SEGAL, David R.: Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis, Armed Forces and Society, Vol. 12, No. 3, 1986

SLRENSSEN, Henning: The Military Profession and Civil Control in Denmark, SOWI-Forum International, Vol. 4, München, Toulouse 1984

SOCIOLOŠKI leksikon, Savremena administracija, Beograd 1982